

ARCAISME, ETIMOLOGIA POPULAR I ADAPTACIÓ FORMAL EN LA TOPONÍMIA DE LA LLITERA I EL BAIX CINCA¹

INTRODUCCIÓ

L'estudi de la toponímia, que representa una part concreta de la lingüística, suposa gairebé per definició un descobriment, la resolució d'un misteri (Bordas 2002: 5). I creiem que és així perquè el propòsit primordial dels treballs toponomàstics, des d'un punt de vista estrictament lingüístic, és aclarir el significat dels noms de lloc, afirmació que, d'altra banda, pot sorprendre pel fet que aquestes unitats no es caracteritzen per significar una cosa, sinó justament per designar un lloc. Però, en tots els topònims hi ha hagut una motivació semàntica, o sia, una causa que ha facilitat que a un lloc concret hom li hagi atorgat un nom i no un altre, la qual cosa constitueix, expressant-ho d'una manera simple, el significat del topònim. Per tant, el topònim té una funció dins el sistema de referències situacionals i forma part de la competència comunicativa del parlant: es crea dins una llengua amb els mateixos recursos fònics i significatius que qualsevol altre element lèxic i, després, fossilitzat i convertit en element identificador, es manté com a paraula de coneixement obligat per a un entorn social concret (Terrado 1999: 11).

En aquest sentit, la toponímia se'ns presenta com un camp d'estudi interdisciplinari molt atractiu, perquè els topònims són testimonis vius del pas dels homes per un territori determinat, de llurs obres i costums, i de la manera que tingueren de veure la natura; però, alhora, llur caràcter lingüístic fa que siguin elements útils i interessants per a l'estudi de la llengua d'una àrea geogràfica qualsevol des d'una perspectiva diacrònica i diatòpica. «Onomàstica i dialectologia —afirma el Dr. Veny (1996: 13)— tenen molts trets en comú. Com la geografia o la botànica, són disciplines territorials. No es poden dissociar de l'espai on tenen vida els noms de lloc i els dialectes. Onomàstica i dialectologia

1. Aquest treball s'insereix dins la recerca desenvolupada pel grup d'investigació emergent GRICAR (Grupo de Investigación del Catalán en Aragón), reconegut pel Govern d'Aragó des de l'any 2007.

uneixen la llengua i la terra, estudien bàsicament el nom lligat a un espai; aquest és el seu punt de partença». Sobre aquesta base teòrica fonamentem la present contribució, en la qual ens proposem comentar alguns topònims aplegats a les comarques de la Llitera i del Baix Cinca (Franja d'Aragó), amb l'objectiu de veure com s'hi manifesta: 1) la conservació de formes lèxiques desaparegudes del vocabulari actual; 2) l'etimologia popular, i 3) l'adaptació formal.

I. ARCAISMES

Si la toponímia té un valor especialment important per a la dialectologia, és per la conservació que en els noms de lloc es palesa de paraules que existiren en el parlar d'una contrada determinada, però que, amb el pas del temps, han deixat de tenir sentit per als seus usuaris, de manera que s'han abandonat completament i han deixat de formar part del seu patrimoni lèxic, o han estat substituïdes per altres més transparents des d'una perspectiva semàntica per als parlants.

1. Així es comprova en alguns noms de partides del terme municipal d'Albelda (la Llitera):

- *Ascombrius*. Variant del mot català antic *escombriu* 'escombralls' (amb canvi de la vocal inicial *e* en *a*, com és habitual avui al parlar d'Albelda), que va conviure amb *escombrim*, d'idèntic significat (*DCVB*). Tots dos deriven del verb *escombrar* 'netejar empenyent a un costat amb escombra', pròpiament 'desembarassar, netejar de destorbs', procedent del ll. vulgar **EXCOMBORARE* 'llevar noses, destorbs, entrebancs', que té el seu origen en el cèltic *COMBOROS* 'amuntegament', 'entrebanc' (*DECat*, III: 537b). La solució *escombrim* es documenta per primera vegada l'any 1321, mentre que *escombriu* no apareix textualment fins al 1403 (*DCVB*); la primera ha estat incorporada al *DIEC2*, però la segona no hi és anotada; cf. cast. *escombrío* en un text de 1777 (*CORDE*). Pel que fa a *escombriu*, forma sobre la qual s'ha constituït el nostre topònim, és interessant remarcar que el derivat s'ha creat amb el sufix *-iu* < *-IVU*, que, aplicat a un radical verbal, ha format un substantiu que designa efecte nombrós de l'acció, malgrat que comunament el sufix *-iu* amb arrels verbals genera substantius que indiquen el realitzador de l'activitat assenyalada pel primitiu (Moll 1952: 284 i 290), sentit que no conté en el nostre cas.

- *Plantiu* [pʎantíw]. Paraula no inclosa en el *DIEC2*, tot i que apareix recollida en el *DCVB* amb el sentit de 'plantació', 'lloc poblat de plantes', i també 'les mateixes plantes que hi creixen', equivalent al castellà *plantío* (Terrado/Rourera 2005: 89). Sembla ser un vocable també antiquat, si més no dialectal, atestat al Pallars i al País Valencià, on també és present com a nom de lloc (*DECat*, VI: 589b; *OnCat*, VI: 238b), el qual actualment ha estat substituït per

planter. Sembla que el mot deriva del substantiu *planta* ‘vegetal’, sobre el qual s’aplicà el sufix *-iu* < *-IVU*, en aquest cas indicant l’objecte que posseeix la qualitat significada pel primitiu, és a dir, la de contenir plantes; podria ser, fins i tot, que tingués el sentit especialitzat d’olivar, com succeeix sovint amb el sinònim *plantada* (*OnCat*, vi: 238b).

- *Farrinal*. Es tracta d’una variant del català *farraginal* ‘lloc on hi ha sembrat farratge’ (del ll. FARRAGINALE), actualment desapareguda del parlar dialectal d’Albelda (i de la Llitera), però documentada en textos del segle XVI conservats a l’arxiu municipal d’aquella localitat: «Més porte un *farinal* al Moral que confronte ab Jachme Arcalís y ab Johan de Castelnou y ab *farinal* de Jachme Chiquot confronte» (sig. 1-05, f. 87v). Aquesta forma que manté el topònim actual —i que no és continguda en els principals diccionaris relatius al català (cf. *DCVB*, *DECat*)— perviu en l’aragonès ribagorçà d’Estadilla sota la variant *ferrinal*, la qual també s’atesta com a mot antiquat a començaments del segle XX en el castellà de Binèfar (*EBA*, ii: 929); així mateix, al parlar de Fonz s’empra el plural *ferrinals* amb el sentit de ‘voltants d’una població, afores’ (*EBA*, ii: 929); cf. cat. *Farnals*, *Freginals* (veg. *OnCat*, iv: 193b-194b).

- *Pregons*. Topònim que ens remet, tot i que substantivat, a l’actual adjectiu català *pregon* ‘profund’ < ll. PROFUNDUS, el qual és variant de *preon* amb *-g-* antihiàtica a causa de la vocal velar (*DECat*, iii: 101b-102a). Com a testimonis arreu de l’àmbit catalanoparlant, podem citar *Cal Pregon* a Isavarre (Vall d’Àneu, Lleida), *Barranc Pregó* al terme d’Albaida (València) i nombrosos exemples a l’illa de Mallorca (*OnCat*, vi: 276a).

- *Comafera*. Topònim compost del substantiu *coma* ‘vall’, que deriva de la base preromana *CŪMBA, relacionada amb el cèltic CŪMBOS; està molt arrelat en català i es documenta des dels orígens de la llengua, encara que a la parla de la Llitera és un mot antiquat, però és un apel·latiu usual en la toponímia (*DECat*, ii: 849b-850a); també es conserva amb aplicació orogràfica a l’Alt Aragó (Vázquez 1993: 169-170). A la vora del substantiu, apareix l’adjectiu *fer* ‘silvestre, salvatge’ < ll. FERU, el qual a penes ha subsistit en l’ús popular del català, a pesar que es troba fossilitzat —especialment a les àrees dialectals de la Ribagorça i del Pallars (*DECat*, iii: 967b)— en sintagmes del tipus *colom fer*, *craba fera* i *gat fer*, tots tres atestats a la Llitera oriental (Giralt 2005); cf. *Estany Fer* i *Ferolina* a la localitat ribagorçana de Montanuy (Bordas 2002: 53).

2. Dins el terme de Castellonroi (la Llitera), hi apleguem igualment alguns exemples interessants:

- *Cova del Dugo*. No hi ha dubte que en el nom d’aquesta cova hi ha una variant del substantiu *duc* ‘ocell de presa’, mot comú en occità antic i en francès. La solució que conserva el topònim citat perviu a les comarques meridionals del Principat de Catalunya, juntament amb la variant *duo* (*DECat*, iii: 215b-216a). A la Llitera, hi perdura *duo* a la parla d’Albelda i *dugo*

comença a sentir-se com a desusat a Castellonroi i Valldellou, tot i que resta encara prou viu entre la gent més gran d'aquests pobles (Giralt 2005). Segons Coromines (*DECat*, III: 215b) té una base onomatopeica, a partir de la qual es pot explicar també el ll. BUBO i el derivat *bovo* que s'atesta en certs parlars catalans.

- *Serradet de les Alzineretes*. El segon component d'aquest topònim és el diminutiu plural del substantiu *alzinera*, mot que ens remet a dues circumstàncies lèxiques interessants des d'una òptica dialectal. La primera és que *alzinera* és clarament un derivat d'*alzina* < ll. *ILICINA*, i això és conseqüència del fet que primitivament en català *alzina* designés pròpiament el fruit de l'arbre (de la mateixa manera que en llatí), és a dir, que significués 'aglà', tal com s'atesta en un document solsoní de 1283 i, actualment, des de Solsona a tot el Segre mitjà i fins a Urgell; també es testimonia així en el mot aragonès *llecina* a l'àrea de Bielsa. És lògic, doncs, que sobre *alzina* 'aglà' s'hagi format el derivat *alzinera* per anomenar l'arbre que produeix *alzines*, i així perviu el mot a la zona del Solsonès (*DECat*, I: 245a-b). Per tant, el topònim que es manté a Castellonroi palesa segurament una major extensió del primitiu derivat català.

La segona circumstància és que actualment a Castellonroi, com a bona part de la Llitera, s'utilitza la variant ribagorçana *olzina* (i també *ulzina*) en lloc d'*alzina* per a designar l'arbre, solució documentada ja en català el 1186 (*DECat*, I: 244b-245a), malgrat que a les poblacions del Campell, Camporrells, Natxà i Valldellou hi tenim *auxina* (Giralt 2005). Això demostra, doncs, que tal vegada diacrònicament s'hagi produït un canvi del derivat *alzinera* per l'actual *olzina*, justament quan el primer va deixar de tenir el valor semàntic que reflecteix el topònim aplegat.

- *Les Meloneres*. Pel que fa a l'origen d'aquest topònim, no hem de pensar que la motivació ha estat el cultiu de *melons*, sinó que *melonera* és realment un derivat de *meló* 'teixó' (cast. ant. *melón*), provinent de l'hispanollatí *MELONE* (ll. clàssic *MELES* 'teixó'), el qual fa referència al cau del meló o teixó i, per extensió, a llocs on es cria l'animal (*OnCat*, v: 248a-b; *DECat*, v: 557b). És un topònim que existí també a la zona del Baix Cinca (avui desaparegut de la tradició oral), segons consta en un document de 1232 dins el *Llibre de Privilegis de Fraga* (Iranzo 1999: 125), i a l'Alt Aragó hi ha *Las Meloneras* a Arguís, La Fueba, Sabiñánigo i Tierz, a la província d'Osca (Ariño 1980: 148).

3. La documentació antiga ens aporta igualment casos dignes de comentari, com són alguns referents a Sant Esteve de Llitera i a Tamarit de Llitera:

- *Puymuxó*. Nom d'una antiga aldea de Sant Esteve, que ja no perdura com a topònim, malgrat que encara en tenen record alguns habitants del poble, els quals indiquen que era una zona al nord de la localitat, al costat de l'actual fossar; la pronúncia del nostre informant, però, ha estat sempre *Puimixó*, com

correspon a la fonètica local. Es tracta d'un topònim compost, amb l'element *puy* 'puig, turó' < ll. PŌDIUM, general en la formació de noms de lloc arreu de l'àmbit catalanoparlant nord-occidental (*OnCat*, vi: 290a; *DECat*, VI: 853b), i amb el formant *muxó*, variant del mot català occidental *moixó* 'ocell' < ll. MŪS-CIŌNE, malgrat que a la parla viva de Sant Esteve es pronuncia *mixó* (cf. *DECat*, v: 734b). La motivació del nom deu haver estat la presència abundosa de moixons en aquest indret, on encara existeixen nombroses eres en què es trillaven les messes.²

- *Sòl de Ribas*. Aldea de Sant Esteve, el nom de la qual no hem pogut atestar fora del llibre del monedatge de la Llitera i el Baix Cinca de 1397 (Utrilla 1986: 83). Tal vegada s'hagi de relacionar amb el topònim *Las Ribetas*, partida ubicada a la part est i central del terme, que ja apareix en documentació de 1676 (*Rivetats*), de manera que *Sòl de Ribas* hauria estat un llogaret, com el seu nom indica, al capdavall d'aquestes ribes. És un topònim molt transparent, compost amb els mots *sòl* 'allò que en un paratge més gran està al capdavall' (cf. *OnCat*, vii: 149a; Moreu-Rey 1982: 44), i *riba* 'porció de terreny costerut i d'alguna elevació', amb el qual s'han format molts noms de lloc catalans (*OnCat*, vi: 382b). Cap dels dos substantius que conformen aquest topònim romanen vius en el vocabulari del parlar de Sant Esteve ni tampoc en el de la Llitera en general (cf. Giralt 2005).

- *Solaner*. Antiga aldea de Tamarit ubicada on actualment hi ha les runes de l'ermita de Santa Anna (Rovira 1996: 4); segons consta en documentació de 1495, en aquella època ja es trobava deshabitada i avui no s'ha mantingut com a topònim, encara que sí en el record. És un derivat de *solana* (*OnCat*, vii: 150a), que conserva el mateix sentit de 'vessant solellat de muntanya' que la base lèxica sobre la qual s'ha creat; el sufix *-er* (< -ARIU) posseeix aquí un valor locatiu, ja que indica en certa manera el lloc on és allò que denota la base lèxica. Segons podem deduir de la bibliografia consultada, sembla ser un mot desaparegut ja en català, que només es manté com a nom de lloc i cognom (*DCVB*); cf. arag. *solanero* (*DECat*, viii: 18a) i els topònims *Solanero*, *Solanera* en els municipis de Campo, Foradada del Toscar i Benavente, a la província d'Osca (Selfa 2003: 92; Rizos 2007: 123).

2. Cf. *Picamoxó*, topònim situat prop de Tamarit, segons consta en la *Crònica* de Jaume I: «E vengeren-nos los de Tamarit e dixeren-nos que, si nós volíem, que ells combatrien Castelló, a qui dien *Picamoxó*; e nós dixem-los que ns playà molt» (Bruguera 1991: 331, § 459). Segurament és el nom d'una plana fèrtil, com també ho és el poble de *Picamoixons* al Camp de Tarragona, l'explicació del qual no és una altra que la de la presència d'ocells que picolarien totes les collites. Aquests topònims també han pogut tenir la confluència de *meixó*, *moixó*, amb el significat de 'collita de messes', en el lèxic arcaic català, prolongament del ll. MESSIONES, tal com l'occità antic *meissons* i el francès *moissons* (*OnCat*, vi: 221a-b).

II. ETIMOLOGIA POPULAR

L'etimologia popular és un mecanisme mitjançant el qual hom ha cercat la manera de donar un sentit (o sia, un significat) a aquells mots que resultaven una veritable incògnita. Així es palesa també en la toponímia, perquè, en realitat, els noms de lloc són elements referencials importants per als habitants d'un territori, ja que hi delimiten zones concretes: com hem assenyalat més amunt, han esdevingut autèntics identificadors. Com a exemples d'aquests canvis, en podem comentar alguns d'importants dins la toponímia del Baix Cinca:

- *Lliberola*. Nom d'una partida del terme de Fraga, així com de la vall i el barranc que hi conté i del camí que hi desemboca; també *Liberola* o *Liberolas* al terme de Candasnos, tocant a Fraga (Ariño 1980: 135). En realitat correspon a l'antic topònim *Loberola*, atestat ja l'any 1188 (veg. Ubieto 1972) i més tard en el *Llibre de Privilegis de Fraga* dels segles XIII-XIV (Iranzo 1999: 110). *Lloberola* és pròpiament un diminutiu del català *llobera* 'cau de llops', característica que identificaria la vall que ha rebut des d'antic aquesta denominació (*OnCat*, v: 96b; Moreu-Rey 1982: 69, 163);³ cf. *Ballobar* al Baix Cinca. És probable que la modificació de *lloberola* hagi estat conseqüència de l'opacitat semàntica del mot primitiu, la qual cosa hauria provocat el canvi de la vocal inicial per assimilació a la palatal pretònica, afavorida segurament per una dissimilació amb la vocal tònica del mot, per esdevenir finalment *lliberola*. Sobre aquest vocable, Moret (1996-1997: 203) assenyala: «*lliberola*. f. Pas estret i engorjat del corrent del riu (Amades: *Mequinensa*; *DCVB*: *lliberola*). Sens dubte es tracta d'un error del recull lèxic de Joan Amades, traspasat al *DCVB*, ja que el pas de la *Lliberola* és un pas, certament difícil però únic; és a dir que es tracta d'un topònim riberenc de l'Ebre del terme municipal de la veïna ciutat de Fraga».

- *Valserenosa*. Zona localitzada entre els termes de Fraga (Baix Cinca) i Penalba (Monegres), nom que sembla fer referència a la qualitat «serena» i calmada de la vall; tanmateix, en el *Llibre de Privilegis de Fraga* constatem que l'origen n'ha estat un altre de ben diferent, ja que allí apareix la forma *Vallis Sedonosa*, nom que no resulta transparent avui, però que segurament ens connecta amb el mot català *sedorn* (també *sadorn* i *sudorn*), el qual designa una herba de la família de les gramínies (*Festuca paniculata* o *F. spadicea*), pròpia dels prats muntanyencs i de les garrigues. Segons Coromines (*DECat*, vii: 573a), és paraula d'origen incert, potser preromà, o tal vegada del ll. SATŪRNUS (en la variant local SETŪRNUS), que passava per ser el déu de la sembra, assolint el sentit de cereal no sembrat per mà humana. Per tant, *sedonosa* seria una variant de **sedornosa*, solució creada amb el sufix locatiu i abundancial -ōSU, per

3. Cf. *Lloberola* al municipi de Biosca, dins la comarca de la Segarra de Lleida (Turull 2007: 96).

tal d'anomenar un lloc on es cria aquest tipus de planta.⁴ Posteriorment, per l'assimilació de la vocal pretònica a la palatal inicial, sorgí la variant *sedenosa*, a partir de la qual, i per etimologia popular, es creà l'actual *serenosa*.

- *Valdesevilla*. Partida situada a la banda sud-oest del terme de Fraga, i que res no té a veure amb la capital andalusa; la clau que explica aquest nom la trobem al *Llibre de Privilegis de Fraga*, en el qual es testimonia *almordam Na Sibilia*, de manera que *Sibilia* ha experimentat la transformació per tal de fer el topònim més entenedor. El nom *Sibilia* és una variant de l'antropònim femení *Sibilla* < ll. SABELLIA (DCVB), que, segons consta en el mateix cartulari dels Privilegis de Fraga, era la germana de Pere de Moncada (Iranzo 1999: 128); la pronúncia del grup [lj] com a [κ] haurà estat la causa del canvi d'aquest nom propi en *Sevilla*.

III. ADAPTACIÓ FORMAL

La toponímia de la Llitera i del Baix Cinca es caracteritza també per la presència de nombrosos noms de lloc hereus d'antics antropònims àrabs, com a conseqüència dels assentaments musulmans que hi hagué en aquestes terres arran de la invasió sarraïna de la península Ibèrica. Molts d'aquests antropònims foren conservats pels cristians per a la denominació i la identificació dels indrets corresponents, però, com era d'esperar, amb la lògica adaptació a la llengua dels reconqueridors (en el nostre cas, la catalana), la qual cosa hi provocà canvis formals que han originat les solucions toponímiques que avui hi perviuen. Podem aportar com a exemples els següents:

- *Vinomaz*. Antic nom de l'actual partida de Santa Anna dins el terme de Sant Esteve de Llitera, que correspon a l'aldea que a l'edat mitjana era coneguda com a *Benimaz*. Sobre l'origen del nom, sempre s'ha afirmat que és de procedència àrab, i podem assegurar que en concret de l'antropònim *Abin Abameth* o *Abin Aamet*, propietari d'una «almunia» situada a la Llitera, segons figura en un document de l'any 1108 d'Alfons I d'Aragó, en el qual consta la donació que en fa als germans Galindo i Fortún Juan (Lema 1990: 39). Tanmateix, en un document anterior de 1092, en el qual Pere I d'Aragó estableix els límits del *castrum* de Montsó (Ubieto 1951: 221), s'hi testimonia ja la variant *Binacmeth*, amb fusió dels dos elements que conformen aquest antropònim.

Està format pel prefix singular *bin* < *abin*, transcripció de *ibn* 'fill de' (Terés 1990: 149), i el nom *Abameth* o *Aamet*, que, segons Terés (1990: 166), ens remet a l'elatiu *abmad* 'més lloable', molt freqüent en l'onomàstica àrab musulmana de totes les zones i èpoques, i atestat àmpliament en la documentació hispànica. Posteriorment, passem ja al topònim hispanoàrab de finals del

4. Cf. *Llac de las Sedoneras* a Berganui, dins l'Alta Ribagorça (Terrado 2001: 75).

segle xiv *Benimaz*, solució més o menys corrupta que implica una sèrie de canvis vocàlics produïts a conseqüència de factors diversos de difícil explicació,⁵ per resultar finalment *Vinomaz* a partir de la documentació del segle xvii. En aquesta darrera forma es palesa un canvi de l'element inicial *ben-* per *bin-*, potser per influència d'altres topònims propers, com *Binaced*, *Binafelda*, *Binafut* o *Binéfar*, que donaria com a resultat un suposat **Binimaz*, a partir del qual, com a conseqüència d'una dissimilació de palatals, es produiria la modificació de la vocal pretònica; no obstant això, no oblidem tampoc la transformació castellanitzant que ha pogut experimentar el nom en els documents en què es testimonia.

- *Les Menorques* (cast. *Las Menorcas*). Zona situada entre els termes de Ballobar, Candanos i Fraga (Ariño 1980: 148). En manuscrits de finals del segle xi i començaments del segle xii s'enregistra *Avinorca* (Ubieto 1972: 17 i 92), sens dubte forma primigènia de *Binorqua*, variant que trobem en el *Llibre de Privilegis de Fraga* (Iranzo 1999: 163). Per la seva aparença, podem plantejar un origen antroponímic àrab: conté l'element *abin* < *ibn* 'fill de', amb vocal inicial protètica (veg. *supra*), i un altre mot sobre el qual no podem donar cap explicació definitiva, atesa la manca de testimonis més antics del topònim. En canvi, és palès que la forma medieval *Avinorca* resulta per afèresi *Binorca*, i actualment *Menorques* per etimologia popular, potser per assimilació a altres noms aliens, com l'illa de *Menorca*, i pluralitzat per designar una serralada.

- *Valdeliesma*. Aquesta és la denominació oficial que apareix al mapa cartogràfic 414-IV de l'Institut Geogràfic Nacional d'una zona situada a la banda sud-oest del terme de Fraga, dins l'àrea del *Vedat*. Tanmateix, popularment s'ha transformat en *Valdelledesmes* (Badía 2002: 57), tot i no ser una denominació prou coneguda pels informants que hem enquestat. En canvi, no hem de tenir cap dubte sobre el seu origen, ja que en el *Llibre de Privilegis de Fraga* s'escriu *Vallis de Nexme*, d'on prové clarament. Som aquí davant l'antropònim femení *Nexma*, procedent de l'àrab *nájma* 'estel', a partir del qual, per dissimilació de nasals, s'arribà segurament a una variant **lesma* o àdhuc **llesma*, fonèticament més propera al català, castellanitzada després en *liesma*. Fins i tot podem pensar en una modificació per etimologia popular: per exemple, que l'antropònim àrab s'identifiqués amb el substantiu *l'esma* 'aptesa a fer instintivament, maquinalement, alguna cosa' (cast. *juicio, tino*); o també amb el subs-

5. Com afirma Corriente (1987: 77), «la documentación diacrónica de los topónimos, o sea, el rastrear sus grafías en documentos que se remontan lo más atrás posible, idealmente, hasta fuentes en grafía árabe, es la casi única garantía de una posible etimologización, ya que las grafías evolucionan en un doble sentido: lingüísticamente, pues acaban ajustándose a las pronunciaciones más recientes, y grafonómicamente, pues pueden ser objeto de manipulaciones por parte de los escribas e historiadores, por consideraciones de diverso tipo, sin excluir etimologías populares o de falsa y cursi erudición».

tantiu *llesna* ‘núvol prim’, conservat al Maestrat valencià (*DECat*, v: 129b), tot i que amb distinta nasal. Ulteriorment hi ha hagut un canvi en *lledesmes*, potser per influència de l’antic adjectiu català *lledesme* ‘legítim’ (*DCVB*).

FINAL

En les pàgines precedents, l’estudi d’uns noms de lloc pertanyents a les comarques aragoneses de la Llitera i del Baix Cinca ens ha ofert l’oportunitat d’apropar-nos breument a la riquesa toponomàstica de la Franja d’Aragó. Hem pogut comprovar, d’una banda, que en els topònims d’aquestes comarques romanen fossilitzats mots que han desaparegut del vocabulari actual dels parlars catalans de la Llitera i del Baix Cinca, i, d’una altra, que mitjançant els processos de l’etimologia popular i de l’adaptació formal, els habitants d’aquestes dues comarques intentaren fer més propers uns elements lingüístics d’importància cabdal per a qualsevol activitat relacionada amb el seu habitatge.

En definitiva, es fa palesa, un cop més, la força dels topònims, la seva resistència al pas del temps, com a conseqüència de llur funció identificadora, la qual cosa afavoreix que es mantinguin com a paraules de coneixement quasi obligat per a un determinat grup social; però, alhora, queda demostrat que poden experimentar igualment modificacions formals i àdhuc perdre’s, perquè la toponímia, en el seu conjunt, és immersa en un procés continu de renovació (Terrado 1999: 52-53).

JAVIER GIRALT
Universitat de Saragossa

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Ariño 1980: Luis ARIÑO, *Repertorio de nombres geográficos*. Huesca, Saragossa, Anúbar Ediciones.
- Badía 2002: David BADÍA, *Itinerarios naturalistas por el Bajo Cinca*, Saragossa, Prames.
- Bordas 2002: Ana BORDAS, *Municipio de Montanuy*, Lleida, Milenio.
- Bruguera 1991: Jordi BRUGUERA (ed.), *Llibre dels fets del Rei en Jaume*, vol. II, Barcelona, Barcino.
- CORDE: REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Corpus diacrónico del español*. Banco de datos [consulta en línia (07-07-2009): <http://www.rae.es>].
- Corriente 1987: Federico CORRIENTE, «Toponímia hispanoàrabe en Aragón (Maca Superior)», *Turiaso*, VII, 73-79.
- DCVB: Antoni M. ALCOVER / Francesc de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear* [consulta en línia: <http://dcvb.iecat.net>].
- DECat: Joan COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vol., Barcelona, Curial, 1980-2001.

- DIEC2: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua catalana*, 2a edició, Barcelona, Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana, 2007 [consulta en línia: <http://dlc.iec.cat/>].
- EBA: Francho NAGORE (dir.), *Endize de bocables de l'aragonés, següents os repertorios lexicos de lugars y redoladas de l'Alto Aragón*, vol. II, Osca, Instituto de Estudios Altoaragoneses, 1999.
- Giralt 2005: JAVIER GIRALT, *Lèxic de la Llitera*, Lleida, Milenio.
- Iranzo 1999: María Teresa IRANZO, «Transcripción del Cartulario», dins Guillermo Redondo / Esteban Sarasa (coord.), *Libro de privilegios de Fraga y sus aldeas*. II. *Estudios y transcripción*, Saragossa, Cortes de Aragón.
- Lema 1990: José A. LEMA, *Colección diplomática de Alfonso I de Aragón y Pamplona (1104-1134)*, Sant Sebastià, Eusko Ikaskuntza.
- Moll 1952: Francesc de B. MOLL, *Gramática histórica catalana*, Madrid, Gredos.
- Moret 1996-1997: Hèctor MORET, «Lèxic de la navegació fluvial en l'obra de Jesús Moncada», *Archivo de Filología Aragonesa*, LII-LIII, 179-220.
- Moreu-Rey 1982: Enric MOREU-REY, *Els nostres noms de lloc*, Mallorca, Moll.
- OnCat: Joan COROMINES, *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, 8 vol., Barcelona, Curial, 1989-1997.
- Rizos 2007: Carlos A. RIZOS, *Municipio de Graus III: Zona de Fantova*, Lleida, Milenio.
- Rovira 1996: Juan ROVIRA, «1935: un año para recordar», *Temps de parlar*, 0, 4.
- Selfa 2003: Moisés SELFA, *Toponimia del Valle Medio del Ésera (Huesca)*, Lleida, Pagès.
- Terés 1990: Elías TERÉS, «Antroponimia hispanoárabe (reflejada por las fuentes latino-romances)», *Anaquel de Estudios Árabes*, I, 129-186.
- Terrado 1999: JAVIER TERRADO, *Metodología de la investigación en toponimia*, Saragossa, edició de l'autor.
- 2001: JAVIER TERRADO, *Municipio de Arén*, Lleida, Universitat de Lleida.
- Terrado / Rourera 2005: JAVIER TERRADO / María Cristina ROURERA, *Municipio de Monesma y Cajigar*, Lleida, Milenio.
- Turull 2007: Albert TURULL, *La toponímia de les comarques de ponent. Un assaig d'interpretació tipològica*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Ubieto 1972: Agustín UBIETO, *Toponimia aragonesa medieval*, València, Anúbar Ediciones.
- Ubieto 1951: Antonio UBIETO, *Colección diplomática de Pedro I de Aragón y Navarra*, Saragossa, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Utrilla 1986: Juan F. UTRILLA, *Libro del monedaje de 1397. Zona del Cinca y de La Litera*, Saragossa, Anúbar Ediciones.
- Vázquez 1993: Jesús VÁZQUEZ, «Toponimia de Sobremonte (Huesca), v: llanos, depresiones y oquedades», *Alazet*, 5, 155-183.
- Veny 1996: Joan VENY, *Onomàstica i dialectologia*, Barcelona, Publicacions de l'Abadía de Montserrat.